

Нагрибельна І.А.,
доктор педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри філології
(Херсонський державний університет)

Формування дослідницької компетентності студентів засобом самостійної роботи з науковою літературою

У процесі професійно-методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до навчання української мови важливу роль відіграє самостійна дослідницька робота студентів із навчальною літературою. Уміння опрацьовувати теоретичний матеріал, логічно вибудовувати пошук необхідної інформації – усе це відбувається в межах дослідницького пошуку та сприяє формуванню дослідницької компетентності.

Означена проблема зумовила аналіз чинних підручників і посібників для студентів-майбутніх учителів початкових класів в аспекті обраної проблеми. Проаналізуємо навчально-методичне забезпечення в контексті самостійного опанування студентами дослідницькими навичками. У дослідженнях учених, що присвячені проблемі самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, зокрема і їх дослідницькому пошуку представлено аналіз фахової навчально-методичної літератури [2]. Зокрема йдеться про таке: підручник “Сучасна українська літературна мова” (за редакцією М. Плющ) призначений для професійної підготовки вчителя української мови і літератури та іноземних мов, учителя початкової школи та вихователя дошкільних закладів, учителя допоміжної школи та будь-якого спеціаліста-гуманітарія. Видання репрезентує основні відомості про фонетичну систему, лексичний склад і граматичну будову сучасної української літературної мови, допомагає студентам опанувати її літературні норми. Розділи підручника викладено з урахуванням здобутків лінгвістики, багаторічного досвіду авторів. Теоретичні питання викладено з урахуванням принципів науковості, системності й послідовності, наступності й

перспективності, зв'язку теорії з практикою, наочності, доступності, свідомості тощо, що створює умови для забезпечення успішного засвоєння студентами теоретичного матеріалу [4].

Майбутні вчителі початкових класів послуговуються також навчально-довідковим виданням з сучасної української мови авторського колективу (О. Пономарів, Л. Шевченко, В. Різун, Ю. Лисенко), що висвітлює основні поняття про українську мову як систему елементів різних мовних рівнів, а також найпоширеніші мовні та правописні явища. Виклад змісту теоретичного матеріалу в довіднику побудовано на поєднанні енциклопедичного принципу алфавітного розміщення статей з окремим поданням відомостей із основних розділів українського мовознавства – графіки, орфографії, фонетики, орфоєпії, морфології, лексики, фразеології, морфеміки, словотвору та синтаксису, що ілюструються прикладами й охоплюють лінгвістичні терміни, які тлумачать мовні одиниці[3].

У навчальному посібнику *"Сучасна українська літературна мова"* (автори *Н. Шкуратяна і С. Шевчук*) вміщено теоретичний матеріал з основних розділів курсу, а також вправи, у яких використано речення та уривки з художніх текстів класиків української літератури, сучасних письменників, публіцистів, зразки усної народної творчості, спрямовані на вироблення у студентів навичок і вміння спостерігати, аналізувати і класифікувати мовні явища, користуватися лексичним багатством мови, на оволодіння орфоєпічними, правописними, пунктуаційними нормами. Після кожного розділу вміщено запитання і завдання для самоконтролю, які сприяють закріпленню вивченого [6]. Отже, в аналізованому посібнику закладено підвалини для організації самостійної роботи студентів.

У третьому виданні підручника *"Сучасна українська літературна мова"* за редакцією А. Грищенка, доповненому відповідно до чинної програми курсу *"Сучасна українська літературна мова"* для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр", висвітлено основні закономірності функціонування мовних одиниць різних рівнів української мови. Підручник вирізняє наявність

історичних коментарів, академізм і повнота у викладі мовної теорії. Основні питання фонетики та граматики викладено ґрунтовно з дотриманням принципів науковості, системності, історизму. З-поміж значної кількості альтернативних підручників студенти, як засвідчили результати анкетування, віддають перевагу [5].

Підручник “Українська мова” І. Ющука містить важливі для майбутніх учителів початкових класів відомості про походження, розвиток і структуру сучасної української мови як цілісної функційної системи, що дозволяють сформуванню лінгвістичний світогляд. Після кожного параграфу автор подає рубрику “Поміркуйте”, що сприяє узагальненню і систематизації знань студентів, стимулює їх до самостійного здобуття знань, система вправ з ключем дає змогу здійснити оперативну самоперевірку засвоєного матеріалу [6].

У 2011 р. вийшов з друку навчальний посібник “Сучасна українська літературна мова” за редакцією С. Карамана для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів Авторським колективом ґрунтовно представлено такі розділи мовознавства, як “Фонетика і фонологія”; “Орфоепія”; “Графіка й орфографія”; “Лексикологія і фразеологія”; “Лексикографія”; “Морфеміка”; “Словотвір”; “Морфологія”; “Синтаксис й пунктуація”, які викладено описово й у вигляді узагальнювальних таблиць і схем. Наприкінці кожного розділу є блок запитань та завдань для самоконтролю. Завершують посібник тестові завдання для тематичного контролю, що охоплюють основні питання лінгвістичної теорії, інтеграцію міжрівневих зв'язків [2].

Аналізуючи умови організації самостійного дослідницького пошуку у лінгводидактичній підготовці студентів І.Нагрибельна виділяє посібник К. Климової [2]. Так, спеціально для майбутніх учителів початкових класів підготувала посібник “Основи культури і техніки мовлення”, метою якого є систематизація знань студентів про комунікативні якості мовлення, розширення відомостей майбутніх учителів про роль і місце культури мовлення в житті людей та про завдання освітніх закладів у процесі гуманітаризації суспільства,

формування творчої риторичної особистості кожного студента як майбутнього педагога. Професійну спрямованість посібника забезпечує принцип наступності й перспективності навчання. Він спирається на знання студентів, отримані у школі, а також на інші дисципліни, передбачені вишівським навчальним планом, зокрема “Сучасна українська літературна мова”, “Риторика” (зазначимо, що цей курс для майбутніх учителів початкових класів викладається не в усіх вишах) [2]. Посібник спроектований на формування в майбутніх педагогів знання про зв’язок мовлення і мислення з опорою на матеріал психології і педагогіки. Такі міжпредметні зв’язки повинні виробити у майбутніх учителів професійні педагогічні якості і вміння використовувати мовні засоби в роботі з учнями початкових класів, урахувати психологічний аспект проблеми формування культури їхнього мовлення. Крім того, посібник покликаний опанувати теоретичні відомості про технічні показники мовлення носіїв і їхнє місце у виразності мовлення, поглибити уявлення про значення ораторського мистецтва для формування риторичної особистості майбутнього вчителя [1].

Отже, методично правильно організована самостійна робота студентів за чинними підручниками й посібниками має сприяти формуванню освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань засобом дослідницької діяльності, адже в них простежуються тенденції до збільшення питомої ваги самостійної роботи студентів під час опанування мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін.

Список використаних джерел та літератури

1. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення : Навч. посібник. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Ліра, 2007. – 240 с.
2. Нагрибельна І.А. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02. – Херсон, 2016. – 483 с.
3. Сучасна українська мова : Довідник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономаріва. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.

4. Сучасна українська літературна мова: підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; за ред. М. Я. Плющ. – К.: Вища шк., 2011.– 414 с.

5. Сучасна українська літературна мова : Підручник/ А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 3-тє вид., допов. – К .: Вища шк., 2002. – 439 с.

6. Шкуратяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова : Модульний курс: Навч. посібник / Н. Г. Шкуратяна, С. В. Шевчук. – К. : Вища школа, 2007. – 823 с.

7. Ющук І. П. Українська мова / Іван Пилипович Ющук. – К. : Либідь, 2004.–640 с.